

Отримано: 03 липня 2020 р.

Прорецензовано: 27 листопада 2020 р.

Прийнято до друку: 27 листопада 2020 р.

e-mail: uliana.nikitchuk@oa.edu.ua

oleksandra.poliukhovych@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2415-7384-2021-12-57-63

Нікітчук У. І., Полохович О. Ф. Психолінгвістичний аналіз перфекціонізму як крок до розроблення шкали перфекціонізму для студентів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»* : науковий журнал. Острого : Вид-во НаУОА, січень 2021. № 12. С. 57–63.

УДК 159.9.07

Нікітчук Уляна Ігорівна,

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки
Національного університету «Острозька академія»*

Полохович Олександра Федорівна,

*студентка V курсу спеціальності «Психологія» факультету політико-інформаційного менеджменту
Національного університету «Острозька академія»*

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ ЯК КРОК ДО РОЗРОБЛЕННЯ ШКАЛИ ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ ДЛЯ СТУДЕНТІВ

Стаття презентує результати психолінгвістичного дослідження явища перфекціонізму. Емпірично вивчено асоціативне та конотативне значення слова «перфекціонізм» для студентів. Виокремлено такі асоціативні універсали: «чистота», «результат», «порядок», «літери», «нудний», «ідеал», «пазл», «зразок», «відповідальність». Загалом респонденти сприймають позитивно значення перфекціонізму. Виокремлено активний і пасивний бік перфекціонізму, а також критерії його розмежування на здоровий і невротичний. Визначено, що студенти, на відміну від інших, орієнтуються на досягнення досконалості й чистоти, що свідчить про здоровий перфекціонізм, тоді як інші респонденти передовсім звертають увагу на вимоги і стандарти, що є ознакою невротичного перфекціонізму. Універсали «відповідальність» спільна для обох груп, тому ця якість тісно пов'язана з прагненням до досконалості, хоч і проявляється по-різному залежно від типу перфекціонізму: від надмірної відповідальності за свої дії в Я-орієнтованому перфекціонізмі до її уникнення в соціально приписуваному перфекціонізмі. Результати дослідження буде застосовано для подальшого розроблення шкали перфекціонізму для студентів.

Ключові слова: перфекціонізм, психолінгвістика, асоціативний експеримент, асоціації, конотативне значення, психодіагностика, студенти.

Ulyana I. Nikitchuk,

PhD, Associate Professor of Psychology and Pedagogics Department, The National University of Ostroh Academy

Oleksandra F. Polyukhovych,

*5th year student majoring in Psychology, Faculty of Political Studies and Information Management,
The National University of Ostroh Academy*

PSYCHOLINGUISTIC ANALYSIS OF PERFECTIONISM AS A STEP TO STUDENT PERFECTIONISM SCALE DEVELOPMENT

The article presents the results of psycholinguistic analysis of perfectionism. A theoretical review of perfectionism structure and explication is proposed in the introductory part of the paper. The associative and connotative meaning of perfectionism are empirically investigated using free association experiment procedure. The data from two groups are compared: student sample (N = 23 in total, age range: 17-27 years) and non-student sample (N = 11, age range: 18-60 years).

Findings. After the analysis of 176 associative responses and their frequencies the associative universals were discovered: 'purity', 'result', 'order', 'letters', 'boring', 'ideal', 'puzzle', 'sample', 'responsibility'. The connotative meaning for each universal was defined using 7-grade scale and three parameters: (1) evaluation (positive-negative); (2) strength (strong – weak); (3) activeness (active-passive). It is concluded that the meaning of perfectionism for students is positive in general. Active and passive aspects of perfectionism and the criteria to distinguish between healthy and neurotic perfectionism are revealed.

It is determined that students, unlike others, are focused on achieving 'perfection' and 'purity', which may indicate a healthy perfectionism. In contrast, the respondents in non-student sample primarily pay attention to the 'requirements' and 'standards', which is recognized as a feature of neurotic perfectionism. It is revealed that students more than other participants agree with relevance of notions 'excellence' and 'facility' in connection with stimulus 'perfectionism' while other respondents support association 'boring' much more. For non-student sample some features related to perfectionism can be stated: disturbance with inflated requirements and expectations, with difficulties of compliance to high demands; an avoiding fails mindset. The hypothesis for future studies is set on this basis that, maybe, the role of socially prescribed perfectionism is not that significant when it comes to students' striving for excellence.

The universals 'ideal' and 'responsibility' are common to both groups of participants, so this quality is assumed to be closely related to perfectionism, although it manifests itself differently depending on the type of perfectionism: from excessive responsibility for own actions in self-oriented perfectionism to inclination of avoidance in socially prescribed perfectionism.

The limitations of the study are discussed. The results are going to be implemented for further development of the student perfectionism scale.

Key words: *perfectionism, psycholinguistics, associative experiment, associations, connotative meaning, psychodiagnostics, students.*

Постановка проблеми. У психології вивчення явища перфекціонізму розпочалося в 30-х роках ХХ століття із робіт К. Хорні [7] та А. Адлера [1] й активно триває досі. Усе більше доказів здобуває теза про зв'язок перфекціонізму з труднощами в досягненнях і стосунках, а також із такими психопатологіями, як харчовий, тривожний, депресивний розлади [14]. Згідно з даними Б. Шоу та З. Сегала, перфекціонізм – один із найсильніших предикторів суїциду [18]. Окрім того, перфекціонізм негативно впливає на стосунки не лише в повсякденному житті, а й у процесі психотерапії, що спричинює її слабкі результати, як повідомляють С. Блатт і В. Зурофф [8]. Питання надійної та валідної діагностики перфекціонізму належить до важливих у контексті запобігання і подолання його негативних ефектів.

Л. Карамушка, О. Бондарчук, Т. Грубі нещодавно запропонували докладний огляд доступних в Україні опитувальників для діагностики перфекціонізму [5], що містить повний текст опитувальників українською мовою. Варто зазначити, що з 14 згаданих опитувальників лише 1 – авторська апробована розробка, що пропонує свою модель перфекціонізму (шкала перфекціонізму О. Лози; містить двокомпонентну структуру перфекціонізму, що її становлять «особистісні стандарти» та «поляризація мислення», адресовані як собі, так і іншим); 2 – українська адаптація закордонних опитувальників, а саме: 1) шкала із 10 пунктів «Перфекціонізм» опитувальника «Перевірка на життєздатність» В. Шауфелі, адаптований і стандартизований на українській вибірці працівників Державної податкової служби України [4]; 2) велика тривимірна шкала перфекціонізму М. Смітта, Д. Саклофські, Й. Стоєберт, С. Шеррі в адаптації Т. Грубі, адаптована на вибірці N=350 науково-педагогічних працівників вищої школи України, причому вказано, що процес адаптації не завершено [2]; 10 опитувальників подано з російських джерел у перекладі українською без відомостей про автора перекладу та психометричні властивості поданих методик (тест «Чи схильні ви до перфекціонізму?» із 10 пунктів Є. Ільїна, опитувальник «Чи страждаєте Ви перфекціонізмом?» Є. Ільїна із 12 пунктів, опитувальник перфекціонізму Т. Шулера, опитувальник для дослідження перфекціонізму з 10 пунктів за Є. Ільїним, багатомірна шкала перфекціонізму Р. Фроста в російській адаптації В. Ясної та С. Снікополова, шкала пасивного перфекціонізму О. Філатової, багатомірна шкала перфекціонізму П. Г'юїта та Г. Флетта в російській адаптації І. Грачової, опитувальник перфекціонізму Н. Гаранян та А. Холмогорової, диференційований тест перфекціонізму А. Золотарьової, шкала перфекціонізму Дженкінс-Фрідмана та Бренскі-Мерфі); 1 опитувальник запропоновано з англійського джерела (переглянута шкала перфекціонізму Р. Слені) українською мовою без жодних відомостей щодо особливостей перекладу й апробації [5]. З цього можемо висувати, що попри довгі переліки «наявних» методик насправді вибір українського науковця, який має на меті досліджувати різні аспекти перфекціонізму, доволі убогий. Щодо згаданих адаптованих варіантів хочеться зазначити, що хоч вони й були апробовані на професійно специфічних вибірках, питання про те, наскільки ефективно вони працюють для інших сукупностей, залишається відкритим.

У процесі пошуку літератури нашу увагу привернула також модифікація опитувальника перфекціонізму Н. Гаранян та А. Холмогорової, яку здійснила Т. Завада [23], адже авторка подала переконливі відомості щодо високої якості українського варіанта опитувальника, що він репрезентує оригінальну 6-факторну структуру перфекціонізму. Вивчення психометричних властивостей опитувальника відбувалося на вибірці львівських студентів N=299. Варто зауважити, що текст опитувальника змістово не специфічний для студентів з їхньою життєдіяльністю і типовими завданнями, авторка модифікації пропонує застосовувати його всім дорослим без огляду на вік, стать, освіту. Ми ж у своєму дослідженні виходимо з ідеї розробити опитувальник перфекціонізму, який буде змістово специфічним для студентів. Першим кроком у перевірці життєздатності цього задуму було проведення психолінгвістичного дослідження, висвітлити результати якого і є метою цієї публікації.

Отже, проблему браку якісного інструментарію для дослідження різних аспектів перфекціонізму українців на сьогодні не можна вважати вирішеною, опитувальників, що подають визнані наукою моделі перфекціонізму не достатньо, тож наукові розвідки в цьому напрямку залишаються актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як нещодавні, так і більш ранні дослідження перфекціонізму зосереджені здебільшого навколо питань структури, діагностики (зокрема й диференційної) перфекціонізму, його наслідків та ефективності лікування. У контексті теми цієї публікації опираємося на праці, що висвітлюють змістові та структурні аспекти перфекціонізму. Такий фокус уваги в дослідженнях бере витоки ще із праць Д. Бернза, який пропонував розглядати у структурі перфекціонізму такі когніції, як оцінка, інтерпретація подій, очікування від себе та інших [10]. Завищені очікування (часто вимоги) перфекціоністів згадано також у працях А. Бека [9].

П. Г'юїт і Дж. Флетт визначають перфекціонізм як невротичний чи дезадаптивний особистісний стиль, що містить три головні особистісні та міжособистісні компоненти [13]: 1) потреба *бути* досконалим, проєктована на себе чи інших, що зі свого боку має три виміри: *Я-орієнтований перфекціонізм* (вимога до себе особисто бути досконалим), *перфекціонізм, орієнтований на іншого* (вимога, щоб інший був досконалим), *соціально приписуваний перфекціонізм* (відчуття, що інші очікують/вимагають досконалості від тебе) [12]; 2) міжособистісне *вираження* досконалості – спонука являти себе іншим ідеальним як через створення іміджу досконалої особистості, так і через приховування своїх недоліків; це явище відоме як *перфекціоністська самопрезентація*, що містить три аспекти: *перфекціоністська самореклама* (активне просування інформації про свою вдавану досконалість), *відмова ділитися інформацією про свою недосконалість* (унікнення показу в той чи той спосіб потенційно невіграсної інформації про себе), *приховування недосконалості* (замовчування інформації про себе у спілкуванні, якщо вона може свідчити про неідеальність [14]); 3) когнітивний компонент – оброблення інформації перфекціоністськими когнітивними структурами й автоматичні думки перфекціоністської тематики [14].

У сучасній українській психології досить виражена тенденція послуговуватися російськими теоріями, моделями, тож у вітчизняних публікаціях чи не найчастіше згадано шестифакторну модель перфекціонізму Н. Гаранян та А. Холмогорової, згідно з якою структуру перфекціонізму становлять: 1) сприйняття інших людей як таких, що делегують високі очікування; 2) завищені вимоги до себе; 3) високі стандарти діяльності з орієнтацією на полюс «найуспішніший»; 4) селектування інформації про свої помилки та невдачі; 5) поляризоване мислення; 6) контроль над переживаннями [23]. Бачимо, що зміст факторів перегукується із запропонованими в працях П. Г'юїта та Дж. Флетта, однак наявні значні відмінності, зокрема щодо чинника самопрезентації. Це вказує на потребу критично осмислити матеріали цих досліджень, здійснити емпіричні розвідки на релевантній українській вибірці, перш ніж переходити до розроблення опитувальника в межах тієї чи іншої моделі.

Варто згадати про дослідження, у яких розмежовано конструкти нарцисичного та самокритичного перфекціонізму [16] і нарцисичний перфекціонізм обґрунтовано окремим особистісним конструктом, на основі якого можна з високою імовірністю прогнозувати аверсивну (неприятну) соціальну поведінку. Щодо самокритичного перфекціонізму, то він у різних варіаціях накладає відбиток на міжособистісні стосунки. Зокрема, Я-орієнтований перфекціонізм пов'язаний із тенденцією ворожості-домінування відповідно до даних Р. Гіла, М. Зралла, Ш. Тарлінгтон [15] та асертивності-домінування у стосунках згідно з матеріалами Й. Стобера, М. Сміта, Д. Саклофські, С. Шеррі [22], перфекціонізм, орієнтований на інших, – з тенденцією зарозумілості та підрахунку чужих вад, соціально-приписуваний перфекціонізм – з тенденцією байдужості, немилосердності, жорстокості, а також із переживанням міжособистісного дистресу [Там само].

Відзначено певну потребу підтримувати «ауру досконалості» в нарцисичних особистостей; крім того, перфекціоністська самопрезентація – медіатор задоволеності стосунками в особистостей нарцисичного складу [19]. З погляду психолінгвістики цікаво, чи проявляються відмінності нарцисичного та самокритичного перфекціонізму в мовленні, чи може бути майбутній опитувальник «чутливим» до нарцисизму/самокритичності.

Поряд із вивченням структури та типів перфекціонізму досить цінним для розуміння явища вважаємо з'ясувати питання про те, наскільки дезадаптивне для особистості прагнення досконалості, або в яких випадках воно таке. Доволі давно Д. Гамачек розмежував перфекціонізм на здоровий і невротичний. У його розумінні, здоровий перфекціонізм допомагає індивіду досягати своїх цілей та отримувати задоволення від виконуваної діяльності [11]. Цю тезу віддзеркалено й у розробленому психодіагностичному інструментарії. Зокрема, Багатовимірна шкала перфекціонізму П. Г'юїта та Г. Флетта (HF-MPS), як і однойменна шкала Фроста (F-MPS), відображають два фактори вищого порядку: 1) позитивне прагнення вдосконалюватися, 2) неадаптивне занепокоєння оцінкою своїх дій/особистості іншими. Схожу факторну структуру отримали К. Райс, Дж. Ешбі, Р. Слейні [17] внаслідок конфірматорного факторного аналізу, тож наявність двох факторів (адаптивного та неадаптивного перфекціонізму) відображена як у вимірвальних шкалах, так і у сприйнятті цієї риси людьми.

О. Журавльова розглядає перфекціонізм як ірраціональне переконання особистості, яка схильна до прокрастинації. У цьому контексті авторка пропонує відштовхуватися від моделі перфекціонізму П. Г'юїта та Г. Флетта, адже, згідно з результатами її теоретичного дослідження, прокрастинатор схильний до соціально приписуваного перфекціонізму. Щодо Я-орієнтованого перфекціонізму, його зв'язок зі схильністю до дилаторної поведінки неоднозначний, обумовлений конкретною сферою життєдіяльності, а згідно з окремими джерелами – навіть обернено пропорційний [24]. Отже, маємо підстави розглядати соціально приписуваний перфекціонізм у широкому спектрі проявів як неадаптивний у контексті свідомого чи несвідомого уникнення та відтермінування виконання завдань.

У контексті цієї публікації особливо цінний досвід дослідження Р. Слейні з колегами, які з метою формування ортогональних шкал адаптивного та неадаптивного перфекціонізму застосували *методо-*

логію якісного дослідження для опису двох аспектів перфекціонізму. Вибірку дослідження становили студенти зі США та Індії, які ідентифікували себе як перфекціоністів. Відповідаючи на запитання про те, які саме ознаки визначають їхній перфекціонізм, досліджувані повідомляли що це, передусім, високі стандарти результатів діяльності. Часто згадували також відчуття впорядкованості та охайності. Цікаво, що більшість досліджуваних не висловлювала бажання позбутися свого перфекціонізму, вважаючи його запорукою успіху. Відтак, високі стандарти і прагнення порядку зазвичай пов'язують із позитивними аспектами перфекціонізму. Щодо негативних аспектів перфекціонізму, то до них належить пов'язане з дистресом відчуття неможливості дотягнутися до своєї високої планки, незважаючи на те, що і високі стандарти, і впорядкованість життя (позитивні аспекти перфекціонізму) наявні [21]. Згодом ці результати було підтверджено й у великому кількісному дослідженні [20], цінним результатом якого стало обґрунтування прогностичної валідності моделі, адже досліджувані з вираженим компонентом відчуття своєї невідповідності стандартам мали суттєво вищий ризик розвитку депресії, ПТСР, посттравматичних травматичних розладів і тривоги загрози (АА).

Мета і завдання дослідження. Попри те, що в дослідженнях останніх років досить чітко наведено концептуалізовану структуру перфекціонізму, у контексті створення діагностичного інструментарію українською мовою для вимірювання перфекціонізму студентів усе-таки постають два серйозні питання: 1) про існування особливостей у структурі перфекціонізму студентів; 2) про «мову», загальний дискурс перфекціонізму, притаманний студентам (адже саме він має стати основою формулювання пунктів майбутнього опитувальника, сприяти ідентифікації студента з текстом, стимулювати інтерес та запобігати випадковим чи соціально бажаним відповідям). Позаяк відповідь на перше запитання не можлива без валідного вимірювального інструмента в руках дослідника, ми почнемо з другого. Тож мета статті – висвітлити результати вивчення психолінгвістичних аспектів прояву перфекціонізму у студентів.

Виклад основного матеріалу. Щоб дослідити лінгвістичне значення слова «перфекціонізм», було використано метод вільного асоціативного експерименту за методологією, описаною в дисертації О. Загородньої [3]. Першим етапом стало формування вибірки слів-стимулів, для чого було опитано студентів (N = 12, віковий діапазон: 17–27 років), щоб виокремити їхні асоціації зі словом «перфекціонізм». Унаслідок цього опитування було виокремлено 15 асоціацій: «ідеал», «порядок», «дотошний», «чистота», «ідеально», «простота», «стриманість», «мозаїка», «довершеність», «втома», «правильно», «помилка», «страх», «алфавіт», «лаконічність». На наступному етапі ці слова як стимули було запропоновано іншій вибірці студентів (N = 11, віковий діапазон: 17–25 років), до яких вони добирали нові асоціації. Щоб визначити конотації кожного стимулу (емоційно-експресивного значення слова, ставлення респондентів до досліджуваного явища), було застосовано процедуру, згідно з якою респонденти оцінювали кожне слово за шкалою від -3 до 3 за параметрами: оцінка (хороший-поганий), сила (сильний-слабкий), активність (активний-пасивний). Відповідні опитування відбувалися за допомогою застосунку «Гугл формз». На третьому етапі дослідження отримані дані було порівняно з тими асоціаціями, що виникають у зв'язку з поняттям «перфекціонізм» у вибірці досліджуваних, що не є студентами (N= 16, віковий діапазон: 18–60 років). Отже, загалом до участі у дослідженні залучено 39 осіб.

Проаналізувавши 176 асоціативних реакцій, ми виокремили асоціативні універсалії – слова, повторювані 3 і більше разів (рис. 1).

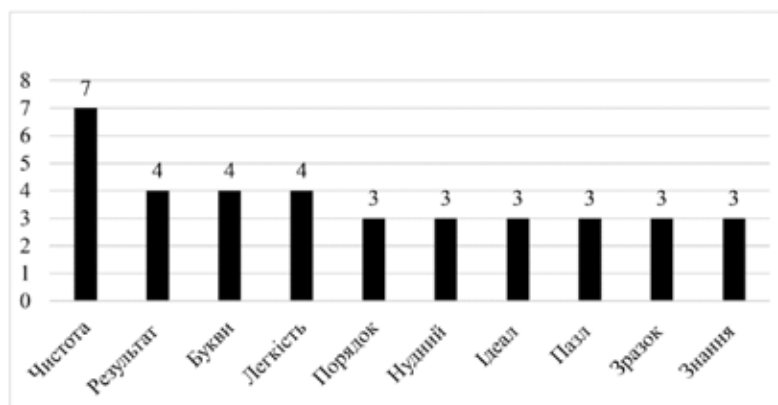

Рис.1. Асоціативні універсалії слова «Перфекціонізм», подані за частотою

Щодо конотативного значення перфекціонізму (відповідні значення подано в табл. 1), у сенсі експресивного співзначення відповідної денотації найбільш негативне емоційне забарвлення має асоціація «страх» (-0,6). Припускаємо, що тут може йтися про страх помилитися, що властиво невротичному перфекціонізму. Також негативно емоційно забарвленими є стимули «дотошний» (-0,5) та «втома» (-0,5).

Таблиця 1

Конотативне значення перфекціонізму: оцінка, сила, активність

Асоціативний стимул	Конотативне значення слів-стимулів		
	Середнє знач. за параметром «Оцінка»	Середнє знач. за параметром «Сила»	Середнє знач. за параметром «Активність»
«Ідеал»	1,5	2,2	1,3
«Порядок»	1,6	1,7	1,7
«Дотошний»	-0,5	1,0	1,0
«Чистота»	2,5	1,6	1,5
«Ідеально»	1,5	2,0	1,8
«Простота»	2,2	1,2	1,1
«Стриманість»	1,3	2,3	1,2
«Мозаїка»	1,7	0,7	1,3
«Довершеність»	2,7	2,3	1,5
«Втома»	-0,5	1,7	0,6
«Правильно»	1,4	1,5	0,9
«Помилка»	-0,1	1,0	0,6
«Страх»	-0,6	1,5	1,2
«Алфавіт»	2,1	1,6	0,8
«Лаконічність»	2,0	1,5	1,0

Найбільш позитивне експресивне співзначення мають асоціації «довершеність» (2,7), «чистота» (2,5), «простота» (2,5). Уважаємо ці конотації такими, що вказують на здоровий перфекціонізм, прагнення ясності, легкості, зрозумілості, структури, росту й розвитку. Це цілком перегукується зі згаданим вище дослідженням Р. Слейні з колегами [21], згідно з яким високий рівень домагань і прагнення до порядку властиві студентам, що ідентифікують себе як перфекціоністи, але не мають ознак неврозу.

Щодо такого аспекту конотативного значення перфекціонізму, як сила, найвищі оцінки мають асоціації «стриманість» і «довершеність» (2,3). Можемо помітити, що йдеться про якість чогось, скоріше за все суб'єкта діяльності, самовиховання яких справді потребує неабияких зусиль. Високі (порівняно з іншими стимулами) оцінки за цим параметром мають також асоціації «ідеал», «ідеально». Щодо виміру активності, найвищі значення спостерігаємо для стимулу «ідеально» (1,8), також високий рівень активності пов'язаний у сприйманні студентів зі стимулами «порядок» (1,7) і «довершеність» (1,5).

Цікаво, що загальне значення перфекціонізму для досліджуваних студентів позитивне, тобто респонденти здебільшого вважають, що це хороша якість особистості. Ця теза перегукується з пропозицією Дж. Стоєбера вважати поділ перфекціонізму на «здоровий» і «невротичний» недоречним [22]. Так чи так, результати нашого дослідження дають змогу міркувати над тим, щоб, формулюючи питання опитувальника перфекціонізму для студентів, пам'ятати про здебільшого позитивні конотації цього поняття в цій групі досліджуваних.

Для відповіді на питання про те, чи є ці асоціації специфічними для студентів, за тією самою методологією було опитано третю підвибірку респондентів, до якої ввійшли і студенти ЗВО, і ті, хто не належить до цієї популяції (N = 16, віковий діапазон: 18–60 років, 11 – жіночої статі; студенти ЗВО: N = 9, M_{вік} = 20; респонденти, які не є студентами ЗВО: N = 7, M_{вік} = 35). Досліджувані працювали зі словом-стимулом «Перфекціонізм», до якого їм було запропоновано дібрати 10 асоціацій.

Асоціативні універсалії в цій групі було виокремлено за частотою їх появи серед відповідей (табл. 2). Зауважимо, що асоціації «досконалість» та «ідеальність» ми об'єднали, оскільки вони мають один і той самий зміст.

Таблиця 2

Асоціативні універсалії поняття «перфекціонізм», подані за частотою та виокремлені в порівнянні студентів ЗВО та осіб, які не є студентами

Студенти ЗВО		Досліджувані, які не є студентами	
Асоціативні універсалії перфекціонізму	Частота	Асоціативні універсалії перфекціонізму	Частота
«Досконалість»	6	«Вимоги»	3
«Відповідальність»	2	«Ідеал»	3
«Праця»	2	«Відповідальність»	2
«Чистота»	2	«Зразок»	2
«Чіткість»	2	«Порядок»	2
		«Складність»	2
		«Стандарти»	2
		«Критика»	2

Крім того, ми запитували в респондентів, якою мірою (у відсотках) вони згодні зі зв'язком асоціативних універсалій, виокремлених на першому етапі дослідження, з поняттям «перфекціонізм». Опрацьовані відповіді подано на рис. 2.

Аналізуючи інформацію, подану в табл. 2 та на рис. 2, можемо помітити, що відповідальність асоціюється з перфекціонізмом як у студентів, так і в не студентів. Це цілком перегукується з даними дослідження О. Нечепоренко та М. Разіної, зібраними на студентській вибірці, що пов'язують перфекціонізм із відповідальністю: перфекціонізм, спрямований на себе, корелює зі ставленням досліджуваних до труднощів і тих сфер, за які людина відповідальна; перфекціонізм, орієнтований на інших, обернено пов'язаний із відповідальністю за наслідки своїх дій; соціально приписаний перфекціонізм корелює прямо пропорційно з такими аспектами відповідальності, як передбачення наслідків своїх дій і ставлення до труднощів [6].

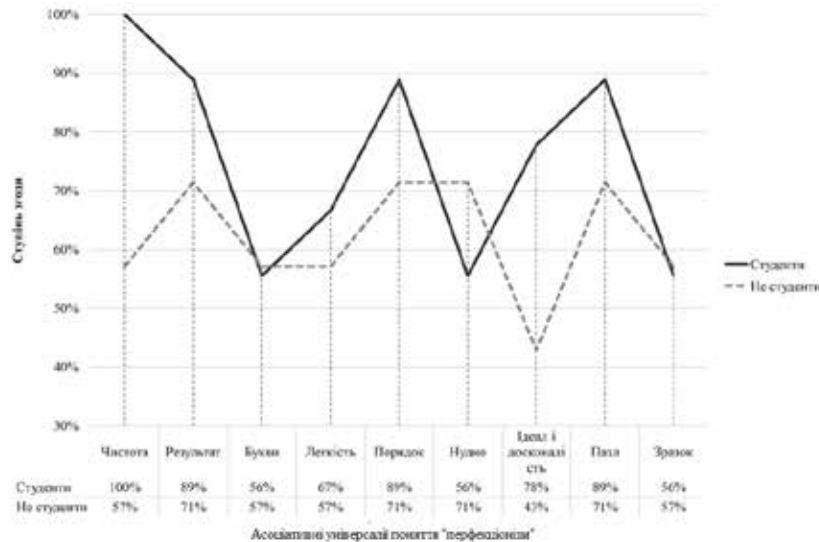

Рис. 2. Порівняння міри згоди досліджуваних із асоціативними універсалами перфекціонізму, виокремлених на першому етапі дослідження

Асоціації «ідеал» та «ідеальність» зафіксовано і в першому, і в другому асоціативному дослідженні, що доволі прогнозовано. Під час розроблення майбутнього опитувальника перфекціонізму варто взяти до уваги те, що саме ці слова, вірогідно, найсильніше пов'язані в сприйманні людей із поняттям перфекціонізму. Утім, ця асоціація не специфічна для студентів. Окрім зазначеного, на всіх етапах дослідження асоціативного поля перфекціонізму студенти часто вживали слово «чистота». Примітно, що досліджувані, які не є студентами ЗВО, не пропонували такої асоціації і значно меншою мірою погоджувалися з цим вибором інших учасників дослідження (57%). Тож буде доцільно саме у студентському опитувальнику перфекціонізму формулювати запитання про чистоту.

У контексті пошуку відмінностей у сприйманні перфекціонізму студентами та не студентами промовисте те, що на першому місці за частотою утворення асоціації у студентів є «досконалість», а в не студентів – «вимоги» (що взагалі не подані в асоціативних полях на попередніх етапах дослідження). Це породжує гіпотезу для подальших досліджень – що, можливо, роль соціально приписуваного перфекціонізму у структурі прагнення студентів до досконалості не така значна. Так це чи ні можна з'ясувати лише під час спеціально організованого дослідження, а от із результатів цього можемо констатувати, що студенти, порівняно з іншими досліджуваними, сприймають перфекціонізм позитивно, асоціюють його з прагненням до ідеалу, виявляють настанову на поліпшення та досягнення більше, ніж інші погоджуються з доречністю вживати поняття «досконалість» (78%) і «легкість» (67%) у зв'язку зі стимулом «перфекціонізм». Водночас не студенти, імовірно, стурбовані завищеними вимогами до себе і складністю дотримання цих вимог, проявляють настанову до уникнення невдач; вони значно менше підтримують асоціацію «досконалість» (43%) і значно більше – асоціацію «нудно» (71% порівняно із 56% у студентів).

Висновки. Отже, зі здобутих під час дослідження результатів можемо висувати, що у сприйманні студентів перфекціонізм пов'язаний із прагненням до ідеалу, чистотою, результативністю, порядком, відповідальністю, роботою за зразком, а також викликає асоціацію з літерами та нудною діяльністю. У порівнянні зі сприйняттям інших досліджуваних, перфекціонізм очима студентів постає як позитивна і бажана якість. Атрибути соціально приписуваного перфекціонізму менше виражені в групі студентів, ніж у вибірці інших досліджуваних, які більше асоціюють перфекціонізм із вимогами, критикою і стандартами. У світлі цих висновків під час формулювання завдань опитувальника перфекціонізму для студентів здається доцільним застосовувати виявлені типові та специфічні для них асоціативні універсали, що не вичерпуються бажанням досконалості.

Обмеженням цього дослідження можна вважати незначний обсяг вибірки. Утім, для цієї розвідки вважаємо це не критичним, адже ефективність розроблених на основі цих результатів майбутнього опи-

тувальника ретельно перевірятимемо на відповідній за обсягом вибірці, тож можлива похибка буде виявлена. Окрім розроблення опитувальника для студентів і з'ясування того, чи структура перфекціонізму в них відповідає моделі, установленій на інших вибірках, уважаємо **перспективним напрямком подальших досліджень** із теми виявити роль чинника віку у сприйманні перфекціонізму.

Література:

1. Адлер А. А. Практика и теория индивидуальной психологии. М., 2008. 406 с.
2. Грубі Т. В. Адаптація психодіагностичної методики «велика тривимірна шкала перфекціонізму». *Організаційна психологія. Економічна психологія*. К. : Логос, 2018. 2 (13). С. 24–34.
3. Загородня О. Ф. Асоціативні поля суспільно-політичної лексики в мовній картині світу українців (комп'ютерне опрацювання результатів психолінгвістичного експерименту): дис. канд. філол. наук. : 10.02.21 – структурна, прикладна та математична лінгвістика. Житомир – Київ, 2018. 256 с.
4. Карамушка Л. М. Психологічні чинники професійного вигорання працівників державної фіскальної служби України : монографія. Кам'янець-Подільський : Медобори, 2015. 254 с.
5. Карамушка Л. М., Бондарчук О. І., Грубі Т. В. Діагностика перфекціонізму та трудоголізму особистості : психологічний практикум. Кам'янець-Подільський : Медобори, 2006 – 2018. 64 с.
6. Нечепоренко, О. П., Разина М. В. Гендерные особенности типологии ответственности и перфекционизма. *Вестник Омского университета. Серия «Психология»*, 2012. 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gendernye-osobennosti-tipologii-otvetstvennosti-i-perfeksionizma> (дата звернення: 15.09.2020)
7. Хорни К. Новые пути в психоанализе. М.: Академический Проект, 2007. 240 с.
8. Blatt, S. J., & Zuroff, D. C. (2002). Perfectionism in the therapeutic process. In G. L. Flett & P. L. Hewitt (Eds.), *Perfectionism: Theory, research, and treatment* (pp. 393-406). Washington, DC: American Psychological Association.
9. Brown, G. P., & Beck, A. T. (2002). Dysfunctional attitudes, perfectionism, and models of vulnerability to depression. In G. L. Flett & P. L. Hewitt (Eds.), *Perfectionism: Theory, research, and treatment* (p. 231–251). American Psychological Association. doi: 10.1037/10458-010
10. Burns D. (1980). The perfectionists script for self-defeat. *Psychology Today*, 34–51.
11. Hamachek, D. E. (1978). Psychodynamics of normal and neurotic perfectionism. *Psychology: A Journal of Human Behavior*, 15, 27–33.
12. Hewitt, P. L., & Flett, G. L. (1991). Perfectionism in the self and social contexts: conceptualization, assessment, and association with psychopathology. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(3), 456.
13. Hewitt, P. L., & Flett, G. L. (2008). When does conscientiousness become perfectionism? *Current Psychiatry*, 6(7), 49–60.
14. Hewitt, P. L., Blasberg, J. S., Flett, G. L., Besser, A., Sherry, S. B., Caelian, C., ... Birch, S. (2011). Perfectionistic self-presentation in children and adolescents: Development and validation of the Perfectionistic Self-Presentation Scale–Junior Form. *Psychological Assessment*, 23, 125–142. doi: 10.1037/a0021147
15. Hill, R.W., Zrull, M. C., & Turlington, S. (1997). Perfectionism and interpersonal problems. *Journal of Personality Assessment*, 69, 81-103.
16. Nealis, L. J., Sherry, S. B., Sherry, D. L., Stewart, S. H., & Macneil, M. A. (2015). Toward a better understanding of narcissistic perfectionism: Evidence of factorial validity, incremental validity, and mediating mechanisms. *Journal of Research in Personality*, 57, 11–25. doi: 10.1016/j.jrp.2015.02.006
17. Rice, K. G., Ashby, J. S., & Slaney, R. B. (1998). Self-esteem as a mediator between perfectionism and depression: A structural equations analysis. *Journal of Counseling Psychology*, 45, 304-314.
18. Shaw, B. F., & Segal, Z.V. (1999). Efficacy, indications, and mechanisms of action of cognitive therapy of depression. In D. S. Janowsky (Ed.), *Psychotherapy indications and outcomes* (pp. 173–195). Washington, DC: American Psychological Association.
19. Silvia Casale, Giulia Fioravanti, Virginia Baldi, Gordon L. Flett & Paul L. Hewitt (2020): Narcissism, perfectionistic self-presentation, and relationship satisfaction from a dyadic perspective. *Self and Identity*, 19 (8). doi: 10.1080/15298868.2019.1707272
20. Slaney, R. B., Chadha, N., Mobley, M., & Kennedy, S. (2000). Perfectionism in Asian Indians: Exploring the Meaning of the Construct in India. *Counseling Psychologist*, 28, 10–31. doi: 10.1177/0011000000281002
21. Slaney, R. B., Mobley, M., Trippi, J., Ashby, J. S., & Johnson, D. (1996). Almost Perfect Scale–Revised. Unpublished scale. Pennsylvania State University, University Park.
22. Stoeberl J., Smith M., Saklofske D., Sherry S. (2020) Perfectionism and Interpersonal Problems Revisited. *Personality and Individual Differences* (in press). Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0191886920302956>
23. Zavada, T. (2015). The Modification of Perfectionism Questionnaire by N. Garanyan, A. Kholmogorova. *Psychological Prospects Journal*, (26), 120-133. Retrieved from <https://psychoprospets.vnu.edu.ua/index.php/psychoprospets/article/view/77>
24. Zhuravliova, O. (2020). Constructing a Cognitive-Reflexive Dimension of the Procrastinator's Personality Model. *Problems of Modern Psychology: Collection of Research Papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 6246(47), 48–70. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2020-47.48-70>